

УДК 339.976.2

Король О.В.

аспірант кафедри міжнародних економічних відносин
Львівської комерційної академії

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ НАСЛІДКІВ КРИЗИ В КРАЇНАХ ЄС

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE SOCIO-ECONOMIC IMPACT OF CRISIS IN THE EU

АНОТАЦІЯ

У статті аналізується вплив світової фінансової кризи на соціально-економічні показники економік країн ЄС. Відзначено, що Європейському співтовариству не вистачає цілісності для ефективного протистояння наслідкам, яких завдано національним економікам. Визначено основні тенденції розвитку кризових явищ, що мали місце в різних сегментах економік країн-членів ЄС.

Ключові слова: ЄС, фінансова криза, зовнішній борг, державний борг, антикризові заходи, дефіцит бюджету.

АННОТАЦИЯ

В статье анализируется влияние мирового финансового кризиса на социально-экономические показатели экономик стран ЕС. Отмечено, что Европейскому сообществу не хватает целостности для эффективного противостояния последствиям, которых нанесен национальным экономикам. Определены основные тенденции развития кризисных явлений, имевших место в различных сегментах экономик стран-членов ЕС.

Ключевые слова: ЕС, финансовый кризис, внешний долг, государственный долг, антикризисные меры, дефицит бюджета.

ANNOTATION

The impact of the global financial crisis on the socio-economic performance of the EU is analysed in the paper. It is defined that the European Community lacks the integrity for effective opposition to the consequences from which some national economies suffered. The main trends of the crisis that occurred in the different segments of the member states' economies are determined.

Keywords: EU, financial crisis, external debt, public debt, crisis measures, budget deficit.

Постановка проблеми. Європейський Союз вважається унікальним інтеграційним об'єднанням, що за своєю потужністю, впливом та багатьма іншими показниками не поступається США. Проте, як зауважують фахівці, на відміну від Сполучених Штатів, ЄС не вистачає тієї цілісності, що набули США в процесі тривалого історичного розвитку. Відмінності в менталітеті населення країн-учасниць ЄС, неоднорідність їх економічного розвитку й малий досвід взаємовигідного співробітництва у сфері організаційної й управлінської інтеграції можуть спричинити додаткові кризові ситуації, що стануть на заваді ефективному розвитку ЄС. Яскравим прикладом такої кризової ситуації стала загроза дефолту Греції у 2009 році, що породила перші сумніви в здатності ЄС запобігти внутрішньому дисбалансу й продовжити поступальний розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Макроекономічні наслідки фінансово-економічної кризи у Євросоюзі досліджують європейські вчені, зокрема Д. Авклер, Дж. Л. Салданха

[17], Д. Костелло, А. Хобза, Д. Купмен [19], Дж.К. Джексон [18]. Більш глибокі дослідження щодо найбільш проблемних економік країн Євросоюзу, таких як Греція, Італія, Іспанія, Ірландія, Португалія проводили як зарубіжні вчені – Дж. М. Вейнер [15], П. Л. Казріель [13], М. Моран [14], Я. Зетельмеєр [11]. Серед українських науковців, які вивчали світові боргові кризи варто виділити таких, як: Е.А. Майоров [1], В.П. Николук [2], В.Р. Славюк [3], К. Балянин [4], К. Кравченко [6], Є.С. Ларін [7].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Однак, більша частина науковців у своїх працях акцентує увагу неоднорідності та багатоплаовості національних економік ЄС. Питання дослідження саме соціально-економічних показників окремих країн-членів ЄС, вивчення їх особливостей з метою розробки загальних та специфічних методів, інструментів та важелів є недостатньо вивченими.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є вивчення стану заборгованості ряду країн світу, а саме країн ЄС, виявлення причин виникнення криз державної заборгованості на визначення напрямків їх подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні, з огляду на вагому роль Єврозони в системі загального розвитку країн ЄС, дефолт Греції, а також можливість повернення Греції до національної валюти ставлять під загрозу цілісність і подальше існування ЄС. У випадку, якщо ситуація в інших країнах-PIGS (Португалія, Ірландія, Іспанія) також досягне критичної точки, вони можуть повторити досвід Греції й суттєво похитнути економіку ЄС. Отже, сценарій виходу Греції з тривалої кризи становить особливий інтерес для економістів, аналітиків і політичних діячів усього світу, що обумовлено не тільки збереженням Єврозони як такої, але й питанням подальших перспектив розвитку й існування ЄС.

Водночас із наростанням боргової кризи в Греції існує проблема її поширення на інші країни зони євро, зокрема Португалії, Ірландії та Іспанії (рис. 1).

У травні 2011 року було укладено угоди щодо отримання 26 млрд. євро кредиту від Міжнародного валютного фонду та 78 млрд. євро від

країн-членів Європейського союзу урядом Португалії [10, с. 2]. Ірландія в свою чергу згідно укладеної угоди з Міжнародним валютним фондом залучила позику в розмірі 19,5 млрд. СПЗ. Проте, іншою проблемою може стати загроза боргової кризи в Іспанії, яка потребує значно більших обсягів фінансової допомоги. Іспанія є 9-тою найбільшою економікою в світі і 4-тою в ЄС і її неплатоспроможність може мати суттєві економічні наслідки для світової економіки. Іспанія також як і Греція, Ірландія, Португалія втратила конкурентні позиції на світових ринках, і має значний дефіцит платіжного балансу, стикнулася з кризою будівельної галузі, яка похитнула фінансову стабільність банківської системи. Проте, основна проблема боргової кризи в країнах Єврозони не пов'язана з великими обсягами державної заборгованості. Відношення державної заборгованості до ВВП у країнах Єврозони в цілому є нижчим, ніж в Англії, США або Японії [3].

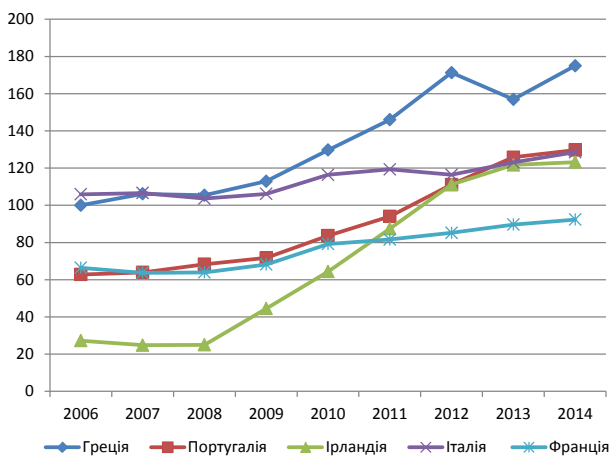

Рис. 1. Державний борг найбільш проблемних країн Єврозони, % від ВВП
За: [22]

Саме економічна криза засвідчила нестабільну природу євро та недосконалість стратегій, щодо його подальшого поширення серед європейської та головної резервної валюти. Втім, варто зазначити, що подібний прогноз щодо неоптимістичної життєспроможності спільної валюти ЄС існував вже у період її виведення з теоретичної площини у практичну. Проект європейських фінансистів на межі 90-их та 2000-их ставили під сумнів численні експерти, зокрема, один із ідеологів неолібералізму та ідеї стрижневої ролі ринкових механізмів в економіці М. Фрідман. Він не бачив майбутнього для євро ще у 2001 році, про той формат в якому його вели та стан справ та механізми впливу всередині Єврозони (термін, введений для позначення валютного союзу держав-членів ЄС, в рамках якого євро є офіційною валютою) [9].

Отже, основний ризик американський економіст вбачав саме у «серйозних політичних розбіжностях між 12 країнами-членами (станом

на 2001 рік) валютного союзу». Він наголошував, скоріше за все ці протиріччя координації з часом лише посиляться. Причиною цього є ситуація, за якої уряди цих країн позбавлені можливості вирішувати внутрішні економічні проблеми шляхом зміни обмінного курсу національних грошових одиниць. Економіст вбачав вирішення проблеми у необхідності знайти інші механізми, втім, наголошував, що «європейські держави надто негнучкі, щоб їх виробити». Рецепт до гармонізації консолідованої валютної політики в ЄС слід вважати зниження податків, скорочення державних витрат та зменшення впливу бюрократії. Формулою побудови спільного стабільного фінансового механізму є забезпечення гнучкості зарплат та цін, а також максимальної конкуренції та мобільності [4].

Наслідки кризи Європейської валютної системи 1992-1993 рр. позначилися на національних валютах Іспанії, Португалії та Ірландії, які були значно девальвовані, а Великобританія та Італія взагалі вийшли з ЄВС. Наслідки кризи вдалось подолати лише наприкінці 90-х років, але і тоді не всі країни сприяли визначеним критеріям. Так, Греція вступила до Єврозони у 2001 році, але навіть офіційні органи Європейського союзу визнають, що рішення про приєднання офіційних Афін було поспішним та економічно невиправданим. Проте в контексті тогочасної політичної кон'юнктури, пов'язаної з новим етапом валютної інтеграції – введенням євро та інтеграційним процесом розширення числа держав-учасниць ЄС, а також політичними процесами всередині країни, під впливом підготовки країни до Олімпіади 2004 року ті дії виглядали політично обґрунтованими. Але порушення маастрихтських критеріїв та залучення нестабільних економік до Єврозони із доволі штучними макроекономічними показниками не сприяли стабільності ЄВС.

Відсутність єдиного центру прийняття рішень у фінансовому секторі ЄС призвела до безвідповідального ставлення урядів окремих держав до своїх економічних можливостей. Це стало причиною непомірного збільшення дефіциту державних бюджетів та обсягів соціальних виплат (рис. 2). Найбільше в цьому компоненті «відзначилися» держави Середземноморського регіону: Греція, Іспанія, Португалія. Також криза сильно вдарила по Ірландії, державам Балтії (окрім Естонії, хіба що, держборг якої не перевищував у кризові часи феноменально стабільного навіть по рамках лідерів ЄС показника у 10% від ВВП) та ново м повернутими ідеями євроінтеграції Румунії та Болгарії. Вже під час кризи, виявилось що місцеві уряди нерідко завищували власні макроекономічні показники аби відповідати маастрихтським критеріям. Паралельно, належної уваги не було надано зростанню державного боргу по відношенню до ВВП.

Експерти не виключають, що подальше зростання суверенних боргів в країнах Європи може спровокувати нову хвилю економічної кризи.

У більшості найбільших країн ЄС, в тому числі у Франції, де протягом останнього десятиліття спостерігався хронічний бюджетний дефіцит. Фінансова криза різко посилила цю проблему. Звичним явищем стала ситуація, коли у лівій частині країн ЄС не дотримуються критеріїв бюджетного дефіциту не більше 3%, прописаних у Маастрихтській угоді.

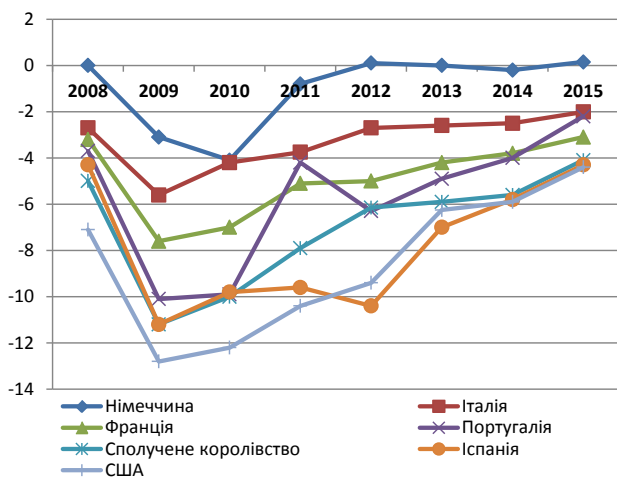

Рис. 2. Дефіцит бюджету країн ЄС та США, 2008-2015 рр., % ВВП

Розроблено автором за [20]

Директор Інституту проблем глобалізації Михайло Делягін вважає закономірним, що в період кризи саме у країн півдня Європи склалася найбільш важка ситуація з держборгом і бюджетним дефіцитом. Він зазначає що в цьому регіоні акцент робиться на такі сфери, як туризм, вино та розваги. При цьому Греція чи Португалія претендують на європейський рівень соціальних гарантій, як у Франції чи Німеччині. Втім, разом із тим проблеми бюджетного дефіциту і держборгу Греції використовували як виправдання зниження курсу євро до провідних світових валют. Слабкий євро повинен стимулювати провідні економіки ЄС [7].

Крім того, ситуація позначиться і на інших країнах Євросоюзу, які поки що не входять в зону євро. Рішення про прийом Єврозони для них може виявитися не таким простим, як раніше. Багато чого тут буде залежати від Німеччини та Франції, на яких лежить основний тягар витрат по наданню допомоги найслабшим партнерам по ЄС. Існують озвучені аналітиками думки, що навантаження на лідерів ЄС може досягти такого рівня, що простіше буде переформувати Євросоюз, позбувшись держав які є аутсайдерами. Хоча наданий момент абсолютно незрозуміло, як технічно вивести окремі країни із зони євро і до яких наслідків це призведе. Швидше за все країни-донори докладуть всіх зусиль, щоб зберегти валютний союз.

Держави-ізгої – держави аутсайдери, тобто держави-члени ЄС, зовнішній борг яких перевищує допустимі межі настільки, що це складає загрозу для цілісності ЄС.

Проте, окрім держав-ізгоїв¹ в межах Єврозони, проблеми в економіці та суспільному непропорційному сприйнятті доходів та видатків яких стали предметом загальноєвропейського обговорення та критики, існує ще італійська складова загальноєвропейської системи. На сьогоднішній день державний борг Італії складає близько 1,9 трлн. євро або близько 120% від ВВП країни. Це більше, ніж у Греції, Іспанії, Ірландії та Португалії разом узятих. Для стабілізації ситуації в наступному році Італії доведеться здійснювати нові запозичення для погашення облігації на суму більше 300 трлн. євро. Паралельно з цим їй належить покрити дефіцит бюджету, запланований на рівні 25 млрд. євро.

У сучасних умовах особливу увагу також привернуто до економіки Ірландії. Макроекономічні індикатори свідчать про загострення ситуації. За перші два квартали 2010 р. ВВП знизився на 4,1%. Основною причиною цього стало падіння ринку нерухомості, оскільки останнім часом саме будівництво забезпечувало 12% ВВП. Із загостренням іпотечної ситуації саме ця галузь й постраждала. До того ж криза у будівельній сфері зумовила різке зростання безробіття. Загальний державний борг на сьогодні становить 130 млрд. євро, що становить 230% ВВП [16]. Ситуація ускладнюється й тим, що у 2011 р. країні потрібно погасити невелику частину зобов'язань – 4,4 млрд. євро. Фахівці заспокоюють і вважають, що Ірландії, швидше за все, вдасться уникнути дефолту завдяки переважанню національних інвесторів у капіталі банків і пенсійних фондів, заспокоює інвесторів. Проблема суверенного боргу Ірландії посилюється глибокою банківською кризою. За підсумками II кварталу співвідношення кредитів до депозитів зросло від 145 до 160%. За даними ЦБ Ірландії, кредити ЄЦБ ірландським банкам зросли в жовтні на 7,3% порівняно з вереснем, і становив 130 млрд. євро (відповідає 80% ВВП країни). На допомогу банківській системі Ірландії може знадобитися 80 млрд. євро, але обсяг ліквідних резервів центробанку країни становить близько 20 млрд. євро [6].

Зростання фінансової та боргової кризи загрожує й Португалії. Її загальний державний борг вищий, ніж у Ірландії – 106 млрд. євро, причому 9,6 млрд. євро повинні бути виплачені в 2011 р. [6]. Ситуація у банківській сфері країни загострилася внаслідок того, що протягом першої половини 2010 р. пересічні португальці не змогли вчасно повернути банківські кредити на суму в 4,1 млрд. євро. Ще 5,5 млрд. євро (4,7% усіх кредитів) не повернули корпоративні позичальники. До того ж Португалія має найгірший стан поточного платіжного балансу серед країн Єврозони: він перевищує позначку у 12%, тоді як середній показник для цієї групи країн становить всього 1%. [8].

Нинішня криза торкнулася держав-членів ЄС Центральної та Східної Європи – Угорщини

та Латвії. Обидві країни врятувалися від банкрутства, які надали їм міжнародні організації та фінансові інститути. У жовтні 2010 р. Євросоюз, МВФ і Світовий банк перерахували Угорщині для подолання кризи 20 млрд. євро. Зараз зовнішній борг Угорщини перевищує 75 млрд. євро за розміру золотовалютних резервів близько 13 млрд. євро. У березні 2011 р. за підтримкою до світової спілки звернулася Румунія, запросивши у МВФ і Євросоюзу кредити на загальну суму 20 млрд. євро. Сукупний держаний борг Угорщини, Чехії, Словаччини, Румунії та Хорватії становить близько 200 млрд. євро. Збільшення державних боргових зобов'язань і потенційні складнощі з їхнім фінансуванням все частіше стають болісною темою для Європи. Урядам країн ЄС доводиться розплачуватися за попереднє пом'якшення фіскальної політики шляхом сильної економії, що може сповільнити економічне зростання [5; 1].

Таблиця 1
Основні макроіндикатори країн
Центральної і Східної Європи, 2014 р.

Країна	Зростання ВВП, %	Інфляція, %	ВВП на 1 особу, дол. США
Польща	3,4	0,1	23650,0
Словаччина	2,4	0,4	26640,0
Естонія	2,1	0,5	26555,0
Латвія	2,4	0,7	22560,0
Литва	2,9	0,2	25470,0
Румунія	2,8	1,4	18990,0
Угорщина	3,6	0	22480,0
Словенія	2,6	0,4	29000,0
Хорватія	-0,4	0,2	21370,0
Чехія	2,0	0,4	28770,0

За: [20; 21]

Сьогоднішні проблеми із заборгованістю в ЄС в основному викликані приватною заборгованістю, яка збільшила зовнішній борг. Це призвело до розузгодження відносних цін, у першу чергу, реального обмінного курсу. Таким чином, відносну ціну треба виправити, і фіскальна консолідація може мати з нею тільки слабкий причинно-наслідковий зв'язок. Бажано, щоб коригування номінального обмінного курсу використовувалось, де це можливо, разом з реструктуризацією приватної заборгованості і в багатьох випадках з належною фінансовою підтримкою.

По-перше, це правда, що грецький, американський, португальський та ірландський приклади з перевитратою коштів і величезним відношенням державного боргу до ВВП є явно нестійкими в довгостроковій перспективі. Але, з іншого боку борг – це не так погано. Включення до конституції держав-членів збалансованого обмеження бюджету може створити серйозні фінансові проблеми в довгостроковій перспективі в разі несприятливих економічних циклічних коливань, тому уряд немає фінан-

сової гнучкості і виходить, що народ повинен згладжувати спади. Жодна нація в історії ще не досягла значних темпів зростання використовуючи таке становище. Борг – інструмент росту при правильному і мудрому використанні в контексті довгострокового плану зростання або як короткострокова політика економічного стимулювання [11].

Отже, зважаючи на багатоплановість та особливості економік різних країн Європи для вирішення проблем, до яких призвела фінансова криза, потрібно підходити з урахуванням можливостей самих же економік. Заходи які допоможуть, наприклад Португалії та Іспанії, не матимуть такого ефекту на Італію, а тим більше Грецію. Тому особливо важливим є вибір інструментів щодо покращення ситуації національних економік.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Майоров Е.А. Зовнішні борги ЄС / Е.А. Майоров // Як сплатити зовнішній борг. – 2010. – № 2. – С. 37-41.
2. Николук В.П. Фінансові відносини країн Центральної та Східної Європи в після кризовий період / В.П. Николук // Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Випуск № 1(22). – 2012 р. – С. 294-303.
3. Слав'юк Н.Р. Боргові кризи в країнах Європейського союзу / Н.Р. Слав'юк // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр. – 2012. – Випуск 1, т.1. – С. 248-252.
4. Балянин К. Криза Європи: шляхи виходу / К. Балянин, 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://finam.info/news/krisis-evrozoni-puti-vihoda/>.
5. Звіт ЄБРР, 2011, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ebrd.com/downloads/research/transition/tr12.pdf>.
6. Кравченко К. Європа на голодному пайку / К. Кравченко, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.news.finance.ua/ua/~2/0/all/2010/11/25/218155>.
7. Ларін Є.С. Політична природа кризи в Греції / Є.С. Ларін бізнесу, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2012_58_dod/Gileya58d/P4_doc.pdf.
8. Португалія. Огляд економіки 9 місяців 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukreport.gov.ua/ukr/oglad_economiki/por/4829.html
9. Martino A. Milton Friedman and the Euro / A. Martino // TheCatoJournal. – 2008. – № 28 (2). – P. 263-273.
10. Portugal: Second Review Under the Extended Arrangement. – IMF Country Report. – 2011. – № 11/363. – P. 129.
11. Zettelmeyer J. How to do a Sovereign Debt Restructuring in the Eurozone: Lessons from Emerging Market Debt Crises / J. Zettelmeyer // CEPR Discussion Paper. – 2012. – 126 p.
12. Auclair D. The EU response to the financial crisis: The development dimension CIDSE Recommendations / D. Auclair, J.L. Saldanha, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cidse.org/uploadedFiles/Areas_of_work/Financial_crisis/20090302_CIDSE%20recommendations%20to%20the%20EU%20on%20the%20financial%20crisis.pdf.
13. Greece, Portugal and Spain Are the Least of Our Economic, Financial Challenges [Електронний ресурс] /

- P.L. Kasriel – Режим доступу: <http://www.marketoracle.co.uk/Article19844.html>.
14. Opinion: Europe hopes PIIGS will fly. [Електронний ресурс] / Moran M. – Режим доступу: <http://www.globalpost.com/dispatch/worldview/100122/european-union-greece-economy>.
 15. PIGS in Europe Face Consequences of Budget Failures. [Електронний ресурс] / Joann M. Weiner – Режим доступу: <http://www.politicsdaily.com/2010/02/15/pigs-in-europe-face-consequences-of-budget-failures/>.
 16. The Irish Financial Crisis & Consequences for the UK, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.tutor2u.net/blog/files/A2_Macro_Irish_Crisis.pdf.
 17. The EU response to the financial crisis: The development dimension CIDSE Recommendations. [Електронний ресурс] / Auclair D., Jean Letitia Saldanha – Режим доступу: http://www.cidse.org/uploadedFiles/Areas_of_work/Financial_crisis/20090302_CIDSE%20recommendations%20to%20the%20EU%20on%20the%20financial%20crisis.pdf.
 18. The Financial Crisis: Impact on and Response by The European Union. [Електронний ресурс] / James K. Jackson – Режим доступу: <http://www.fpc.state.gov/documents/organization/127015.pdf>.
 19. The negative impact of the financial crisis on potential output necessitates an EU-led policy response. [Електронний ресурс] / Costello, D., A. Hobza, G.-J. Koorman, K. Mc Morrow, G. Mourre and I.P. Székely (2009), – Режим доступу: <http://www.voxeu.org/index.php?q=node/3771>. The wider financial impact of southern Europe's Pigs. [Електронний ресурс] / Seager A. – Режим доступу: <http://www.guardian.co.uk/business/2010/feb/07/bond-market-greece-pigs>.
 20. Організація світової співпраці та розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [oecd.org](http://www.oecd.org).
 21. Світовий банк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [worldbank.org](http://www.worldbank.org).
 22. Статистична служба Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [ec.europa.eu](http://ec.europa.eu/eurostat).